

CONCEPTES LABOVIANES PERTINENTS PER A LA PLANIFICACIÓ LINGÜÍSTICA DEL CATALÀ

INTRODUCCIÓ

Una de les definicions del concepte de *planificació lingüística* és la que afirma que és l'intent sistemàtic i organitzat de canvi planificat en una llengua. Com que, d'una banda, és necessari conèixer al màxim els canvis no planificats en la llengua que es vol estandarditzar per intentar canviar les actituds i els costums dels parlants sense violentar-los innecessàriament i, de l'altra, William Labov i els seus col·laboradors i seguidors han desenvolupat la teoria més sistemàtica sobre el canvi lingüístic, en aquest treball em proposo de presentar i discutir els conceptes labovians que són pertinents per a la planificació lingüística del català. Per fer-ho, en primer lloc presento el model d'estandardització d'Einar Haugen (1983) —tenint en compte la discussió que en fa Xavier Lamuela (1994) i comentant quina és la situació del català respecte de cada un dels quatre estadis del model. En segon lloc, presento i comento els conceptes labovians d'acord amb la seva pertinència respecte de cada un dels quatre estadis. Finalment, valoro de quina manera l'estandardització del català es pot beneficiar de l'enfocament labovià de la llengua.

L'ESTANDARDITZACIÓ SEGONS EINAR HAUGEN

El model de Haugen (1983: 270), com ja he esmentat, consta de quatre fases: «norm selection», «norm codification»,¹ «implementa-

1. Crida l'atenció que es triï una «norma» i després es «codifiqui». Aquesta aparent contradicció, al meu parer, només es pot entendre si tenim en compte que en el

tion» i «elaboration». Lamuela (1994: 122) les tradueix per «selecció d'una varietat», «codificació», «realització» i «elaboració».

a) *Selecció d'una varietat*

En paraules de Lamuela (1994: 120), «Haugen anomena *selecció* [...] la tria d'una varietat, que implica la determinació d'un problema lingüístic —*identification of a language problem*—, al més sovint una situació conflictual relativa a les normes d'ús, que s'ha d'enfrontar amb un nou sistema de normes —*allocation of norms*».

Per analitzar l'estandardització del català, és convenient distingir-hi tres èpoques diferents: la reforma fabriana (1891-1939), el franquisme (1939-1975) i la planificació lingüística actual. De la selecció que va fer Fabra s'ha dit que va ser monocèntrica (amb el centre a Barcelona) i composicional (molt en l'ortografia, bastant en la morfologia i la sintaxi, i poc en el lèxic). Durant el franquisme hi va haver gramàtics i filòlegs —sobretot valencians i mallorquins— que, a més de difondre, desenvolupar i completar la reforma fabriana, van proposar codificacions a partir de les seves respectives varietats. A partir dels anys 80, amb la instauració dels governs autònoms i sobretot de mitjans de comunicació en català, la codificació i l'elaboració de les varietats valenciana i mallorquina —i en menor grau la nord-occidental, la «rossellonesa» i la «tortosina»— s'ha reprès amb força.

b) *Codificació*

Segons Lamuela (1994: 121), la codificació és l'«operació de dotar [la varietat seleccionada] de les característiques formals pròpies d'una llengua usada generalment, [...] establint-ne l'ortografia [...] i fent una selecció lexical [...] i gramatical [...] que en redueixi la variació».

primer cas Haugen fa referència al que Coseriu (1952) anomena «norma objectiva» i molts altres lingüistes, entre ells Labov, sembla que adopten sense plantejar-se'n la validesa: per això Lamuela tradueix en aquest cas *norm* per *varietat*. Per tant es tria una varietat de la llengua i es codifica.

En el cas d'una llengua subordinada com el català, és pertinent definir la codificació com un doble procés paral·lel: d'una banda, de resituació de la interferència de la *llengua dominant*² al nivell de la interferència de les altres llengües en contacte amb la catalana; i, de l'altra, d'establiment de les bases d'una interferència *intralingüística* —entre les varietats del català—, que culminaria amb l'estandardització (COSTA, 1995: 3).

També és pertinent la distinció de Paul Garvin (1986) entre codificació de *libre entreprise* (codificació —en absència d'un organisme central de codificació— d'una llengua per organismes privats, com ara editorials i els comitès de redacció de determinades publicacions) i codificació *acadèmica* o *oficial*.

La codificació fabriana, a causa de les circumstàncies polítiques i culturals, va ser una codificació «d'urgència», una primera proposta amb una gramàtica i un diccionari molt limitats, tant des del punt de vista dialectal com del nombre d'aspectes, sobretot sintàctics. Durant el franquisme, no podent actuar l'Institut d'Estudis Catalans, els gramàtics i els filòlegs es limitaven a difondre la codificació fabriana o a intentar encabir-hi les qüestions que anaven sorgint. No va ser fins als anys setanta, amb l'inici d'estudis de català a les universitats, que filòlegs i lingüistes començaren arreu del domini lingüístic a discutir algunes propostes fabrianes i proposar normes per a aspectes no tractats o no resolts per Fabra. En la tercera etapa, amb l'Institut ja amb el funcionament que el pressupost li permet, hi ha una voluntat de «codificació de registre unitària pluralista plural» (LAMUELA, 1992: 23), com es pot veure en la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana*.

c) Realització

«Segons Haugen la realització —*implementation*— de la política lingüística decidida consisteix en la difusió de la forma de llengua que ha estat triada i codificada amb el suport de lleis i reglaments» (LAMUE-

2. Segons Lamuela (1993: § 2), en una situació de diglòssia interlingüística, llengua completa en situació de varietat alta respecte a una altra, la llengua subordinada.

LA, 1994: 121). Es concreta en l'ensenyament a l'escola en i de la norma codificada i en la seva utilització en tots els àmbits.

Aquest és clarament l'estadi en què la situació del català és pitjor. Abans de 1939, la norma fabriana va ser difosa durant poc temps i de manera desigual en tot el domini; durant el franquisme va ser bandejada totalment, amb una progressiva permissivitat tímida als anys 70, i actualment s'aplica en els àmbits en què s'utilitza el català, amb bastants problemes sobretot al País Valencià. També entrebanca la difusió de la codificació el fet que hi hagi propostes diferents en força aspectes, sobretot en l'àmbit dels mitjans de comunicació dependents dels governs autònoms del domini lingüístic.

d) Elaboració

Aquest estadi, arran de la plena «realització» o vehiculació de la norma en tots els àmbits, consisteix bàsicament en «la modernització terminològica» i el «desenvolupament estilístic».

En la història de l'estandardització del català, aquest ha estat l'estadi —paral·lelament amb la història de l'anterior— més desatès. Durant la reforma fabriana, depenia bàsicament de la prosa dels escriptors i els periodistes i de la poca terminologia que Fabra inclogué al Diccionari; durant el franquisme, els protagonistes van ser els mateixos però amb menys possibilitats, i amb la planificació lingüística actual, hi ha una situació de crisi. D'una banda, hi ha una política sistemàtica i exhaustiva de neologia dirigida des del Termcat i les universitats, i un treball constant i detallat d'elaboració estilística per part de les institucions i mitjans de comunicació amb l'elaboració de llibres d'estil. D'altra banda, però, la diversitat de propostes provoca una certa desorientació en els usuaris i la falta d'intercomunicació entre els parlants de tot el domini i la funció d'interposició³ que des de fa segles i tothora fan, segons les regions del domini, el castellà, el

3. Segons Aracil (citat per LAMUELA [1993: §2.11]), la interposició és la relació entre una llengua dominant i una de subordinada, en la qual la primera actua d'intermediària entre la segona i les altres llengües.

francès o l'italià provoquen una inhibició de les possibilitats expressives de la llengua.

En resum, doncs, es pot afirmar en paraules de Lamuela (1992: 17) que el català és una «llengua amb codificació [incompleta] i sense anivellament en una societat modernitzada». És a dir que és una llengua «codificada» però no «estandarditzada», almenys totalment.

CONCEPTES LABOVIANS⁴ PERTINENTS PER A LA PLANIFICACIÓ LINGÜÍSTICA DEL CATALÀ

a) *Conceptes labovians pertinents en la selecció*

Fabra va partir del barceloní, però sempre tenint en compte les altres varietats i plantejant-se en tot moment la conveniència de donar prioritat a la llengua parlada contemporània o a la llengua antiga.

Hi ha almenys tres conceptes labovians que poden enriquir la discussió sobre aquests plantejaments fabrians. En primer lloc, hi ha el concepte de *estil vernacle*. Aquest és l'estil en què el parlant no exerceix cap control sobre com parla (LABOV, 1983: 311-314), que té la seva coherència com a sistema. Cada grup social té el seu (LABOV, 1994: 78) i el fa servir en les relacions entre iguals (ENCREVÉ, 1976: 24).

La primera reflexió sobre el plantejament de Fabra quant al vernacle és quina importància hi donava. Des del començament de la seva carrera filològica, Fabra va donar molta importància a la llengua oral de Barcelona. La pregunta immediata és com la va estudiar: òbviament, d'una manera intuïtiva. I es fixava com a model sobretot en el vernacle de la gent «culta». Si traslladem la qüestió als nostres dies, la pregunta és: el vernacle de la gent culta —molt més interferit pel castellà o el francès que a l'època de Fabra— d'arreu del domini és un bon

4. No tots els conceptes que presento són elaborats originalment per Labov; però, com que els integra en la seva teoria, no em sembla agosarat agrupar-los tots sota l'etiqueta de «labovians». Per a una ampliació dels comentaris que faig aquí, podeu consultar Costa (1996 i 1997).

No comento cap concepte labovià relacionat amb l'elaboració funcional, perquè no he trobat que n'hi hagués cap de relacionat directament.

model per a la tria de solucions? Serveix la proposta de López del Castillo (1976: 31) de base demogràfica per a l'estàndard català?

Pel que fa a la llengua antiga, són rellevants la *paradoxa de la lingüística històrica* i les *qüestions de l'evolució lingüística*. Labov (1994: 21) defineix la paradoxa de la lingüística històrica com segueix:

«The task of historical linguistics is to explain the differences between the past and the present; but to the extent that the past was different from the present, there is no way of knowing how different it was.»

El problema de recórrer a la llengua antiga —com ja va denunciar Mila Segarra (1984: 13-14)— és la fiabilitat dels documents en un doble sentit: com a documents escrits, difícilment reflecteixen fidelment la llengua oral del moment, i, en segon lloc, sovint les edicions no són filològicament rigoroses. Pel que fa a la primera qüestió, d'entrada cal dir que és cert que difícilment s'arriba a conèixer amb fidelitat tota la llengua oral d'un determinat període. Ara bé: si l'objectiu de l'estandardització és establir un model de llengua per a usos formals, no és important sobretot conèixer la tradició de llengua formal —que generalment és escrita?

Aquesta pregunta ens du a la segona qüestió: la fiabilitat de les edicions. Aquest és un terreny en què a hores d'ara no calen edicions crítiques només dels textos antics, sinó també dels textos moderns i contemporanis, atesa la intervenció generalitzada dels correctors en la majoria de textos publicats amb la desvirtuació consegüent de la llengua dels escriptors.

Pel que fa a les qüestions de l'evolució lingüística, Labov (1983: 210-234) planteja les següents:

«1. ¿Hay una dirección genérica en la evolución lingüística? 2. ¿Cuáles son los determinantes universales de cambio lingüístico? 3. ¿Cuáles son las causas del surgimiento continuo de nuevos cambios lingüísticos? 4. ¿Cuáles son los mecanismos de estos cambios? 5. ¿La evolución lingüística tiene una función adaptativa?»

Davant d'aquestes qüestions, quina ha de ser l'actitud dels estandarditzadors? Són qüestions importantíssimes per a les tasques d'es-

tandardització, però les diverses respostes són encara incompletes i, d'altra banda, la feina d'estandardització ha de ser relativament ràpida i tenir una forma «flexiblement estable». Per tant, difícilment els estandarditzadors podran esperar per actuar a tenir respostes definitives sobre aquestes qüestions. Això no obstant, cal que tinguin un coneixement tan aprofundit com puguin tant d'aquestes qüestions com de la variació interna de la llengua; en aquest sentit, una manera racional de fer-ho és la proposta de Joan Solà (1994: 14-17) d'un treball conjunt entre codificadors, dialectòlegs, lingüistes teòrics i coneixedors directes d'altres llengües romàniques, guiat pel que proposo anomenar un «consens entre intuïcions» basat en el coneixement de la realitat, una avaluació de les conseqüències de cada tria i molta prudència per aconseguir una «estabilitat flexible». Una mostra del resultat que es pot obtenir és la *Gramàtica del català contemporani* (SOLÀ, 2002).

b) Conceptes labovians pertinents en la codificació de la varietat seleccionada

En aquest estadi de l'estandardització, hi ha força conceptes labovians interessants. El primer es l'anomenat *principi de compensació estructural*. Labov (1994: 605) formula aquest principi com segueix:

«Principle of Structural Compensation: When the rate of deletion of a meaningful feature of a language increases, the frequency of features that redundantly carry this meaning will increase.»

Mentre conviuen les dues variables pot ser que estiguin en una relació de distribució funcional (per exemple la relació entre el relatiu normatiu i el col·loquial) i que la codificació fixi el tradicional per a la varietat normativa i no intervingui en la col·loquial. S'estableix aleshores una diglòssia que el parlant assumeix tan naturalment com accepta, com a membre d'una cultura i d'una societat, altres fets, situacions i normes de comportament. El problema sorgeix quan la majoria de parlants no són capaços en els estils controlats de produir la variant normativa —o s'hi neguen.

La *teoria del canvi lingüístic*. Labov, Weinreich i Herzog (1968: 102) la defineixen així:

«We want a theory of language change to deal with nothing less than the manner in which the linguistic structure of a complex community is transformed in the course of time so that, in some sense, both the language and the community remain the same, but the language acquires a different form.»

Aquesta definició em sembla la base de l'estabilitat flexible, ja que seria el fonament de la relació necessària entre canvi i codificació: des- triar quins dels canvis inevitables són propis de la llengua i no deguts a interferència i saber quina direcció té l'evolució —si és que en té. Si la llengua és «sempre» la mateixa, però amb una «forma» diferent, el paper de la codificació seria regular els canvis de forma, recuperar una forma prèvia o dirigir el canvi inevitable de la forma?

Fabra (1934-1935; MIRAVITLLES, 1971: 30) ja tenia una resposta a aquesta pregunta:

«La llengua és una cosa que va evolucionant, que experimenta certs canvis dels quals no ens adonem, però que a la llarga fan que una llengua al cap d'uns certs anys sigui diferent. El treball és evitar-ho, però si a pesar dels esforços triomfa una forma nova, aleshores s'accepta. Els gramàtics no poden dir altra cosa que: En aquest moment això és bo i allò altre és dolent. Per això algú ha dit, amb molt d'encert, que les faltes de gramàtica d'avui són la llengua de demà.»

El canvi, segons Labov, és «irracional, violent i imprevisible», però Lara (1976, 1983) afirma que, malgrat això, els parlants tenen una visió molt estaticista de la llengua: per tant, si bé el codificador podria no ser capaç d'intervenir en el canvi real, no podria produir la «il·lusió» de l'estabilitat en el parlant?

Els *factors interns del canvi lingüístic*. Per exemple, en el cas del canvi fonètic, són l'entorn segmental, la prosòdia, l'estil o aspectes lèxics. El seu efecte és *gradual* —en contraposició al *catastrofisme* dels externs (LABOV, 1994: 24)— i són els que provoquen el *canvi des de baix* (veg. l'epígraf c). Pel que fa a la codificació, el que cal és detectar

els que afavoreixen el canvi no desitjat —almenys en llengua estandarditzada— i fer-ne conscients els parlants perquè hi hagi un procés de correcció en els estils formals.

Estil vernacle. En la codificació del vernacle, es rebutgen variants no funcionals que queden marcades com a colloquials o vulgars. De quina manera caldria intervenir en la interferència d'una altra llengua en l'estil vernacle? Segurament, confiant en la increïble capacitat que té, segons Fabra ([1924] 1980: 163) la llengua oral per incorporar les novetats de la llengua formal; per tant, és necessari assegurar que hi ha una presència efectiva i constant de la varietat estàndard en la societat.

La *speech community* i l'*axioma de l'estructura sociolingüística*. Pel que fa al primer concepte, en algunes definicions Labov (1994: 9) es refereix al conjunt dels parlants d'una llengua, però de vegades fa servir el terme per referir-se a un grup de parlants: Labov (1983: 230) defineix la «comunidad lingüística» com «un grupo que comparte un conjunto de valores normativos respecto al lenguaje». Així, la ciutat de Nova York, per exemple, és una *speech community*. Cal tenir en compte aquesta dualitat, sobretot perquè, segons aquest lingüista, un dels trets que caracteritza la *speech community* és la uniformitat en l'avaluació dels trets lingüístics.

Pel que fa al segon concepte, Labov (1983: 312) defineix aquest axioma com segueix:

«El correlato de la estratificación regular de una variable sociolingüística en el plano del comportamiento es el acuerdo uniforme en el plano de las reacciones subjetivas respecto a tal variable.»

En aquest punt, hi ha unes qüestions difícils de respondre: quina influència tindrà en la norma interna⁵ o social de correcció el pes important creixent dels no-catalanoparlants d'origen que s'escolaritzen en català? Els catalanoparlants (vells i nous) formen una comunitat

5. Segons Lamuela (1993: § 1.3), percepció del parlants que els permet distingir «regularment les formes lingüístiques de la pròpia llengua de les considerades d'altres llengües». És un concepte pròxim al de *sistema* de Coseriu i al de *gramaticalitat* de la gramàtica generativa (CABRÉ, 1993).

lingüística en el sentit labovià? Hi ha (sempre) un acord unànim (entre regions?) pel que fa a la valoració de la genuïtat i la distribució estilística? I entre els codificadors particulars? Paral·lelament hi ha el problema de l'anomenat «català fàcil» per als no-catalanoparlants que es fa servir amb la voluntat d'ajudar-los a parlar català.

Normes i processos socials de correcció. Normes socials encobertes i classe social. A la *norma social* en general, Labov ja s'hi refereix en una de les definicions de *llengua* que dóna «como conjunto estructurado de normas sociales» (LABOV, 1983: 155). Els conceptes de *norma manifesta* i *norma encoberta* són antitètics. El segon pot ser especialment rellevant, com a designació d'una possible resistència social a formes proposades com a estàndard.

«Las respuestas subjetivas detectadas por nuestro test son únicamente valores manifiestos —aquellos que son conformes al sistema de valores de la clase media predominante. Existen con seguridad otros valores, en un nivel más profundo, de conciencia, que refuerzan las formas de discurso originarias de Nueva York. [...] trabajos más recientes [...] han demostrado la existencia de tales normas encubiertas.» (LABOV, 1983: 228-229)

«Una atención cuidadosa a este difícil problema nos lleva a postular la existencia de un conjunto opuesto de normas encubiertas que atribuye valores positivos al habla vernácula. Estas normas no son fáciles en absoluto de detectar en las situaciones más formales de las áreas urbanas. [...] El objeto propio de estudio no debe ser el comportamiento considerado aisladamente, o las normas aisladas, sino más bien el llegar a detectar hasta qué punto (y según qué reglas) la gente se aparta de las normas que explícitamente mantiene.» (LABOV, 1983: 313)

Pel que fa al terme *norma de prestigi*, al llarg de l'obra de Labov (1983), hi trobem expressions com «jerarquía de estatus o prestigio» (p. 76), «norma de prestigio» (ps. 99 i 185), «indicador de prestigio» (p. 158) o «formas de prestigio» (p. 162), però en cap moment no defineix el terme *prestigi* —terme molt discutit en sociolingüística.

Pel que fa al terme *norma avaluativa*, Labov no utilitza exactament aquestes dues paraules, sinó que parla de «comportamiento evaluativo» (1983: 165), el qual, però, és la manifestació d'unes normes:

«La comunidad de habla no está definida por ningún acuerdo marcado en cuanto al uso de los elementos del lenguaje, sino principalmente por la participación en un conjunto de normas establecidas; estas normas pueden ser observadas en tipos claros de comportamiento evaluativo, y en la uniformidad de esquemas abstractos de variación que son invariantes respecto a los niveles particulares de uso.»

En relació amb aquests conceptes, un fenomen preocupant en català és el que en podríem dir «crisi estilística» (almenys parcialment): la majoria de parlants, en els usos formals, barregen arcaismes amb castellanismes i col·loquialismes en virtut de l'axioma de la permutació vernacla (veg. més endavant).

Una altra pregunta és: qui usa la varietat normativa? Quina és la base demogràfica de l'estàndard, si hi ha una sospita generalitzada que la norma interna és vacil·lant i el codificador desconfia dels parlants?

Pel que fa a les normes socials encobertes, caldria plantejar-se fins a quin punt les classes socials als Països Catalans són homogènies. Són iguals a les dels Estats Units? Quina relació tenen amb la identitat local? Fins a quin punt aquestes normes socials estan contraposades a la norma explícita (força incompleta)?

Indicador, marcador i estereotip socials. Labov (1983: 387) defineix aquests conceptes de la manera següent:

«Podemos clasificar los diversos elementos que están inmersos en el cambio lingüístico según el tipo de evaluación social de que es objeto. Los indicadores son los rasgos lingüísticos que están insertos en una matriz social, que presentan una diferenciación social por edad o grupo social, pero que no presentan pauta alguna de variación estilística y que aparecen como dotados de escaso poder evaluativo. [...] Los marcadores [...] establecen una estratificación estilística y al tiempo social. Aunque pueden permanecer por debajo del nivel de control consciente, pueden producir respuestas regulares en los test de reacción subjetiva. Los estereotipos son formas socialmente marcadas, etiquetadas de forma notoria por la sociedad.»

La codificació, en principi, és una tria entre variants no funcionals de la llengua general o de les diferents varietats. No sempre, però: el

diccionari recull casos com *dur/portar* o *tomàquet* i altres formes regionals seves. Un dels problemes del català —ja apuntat en aquest treball— és la barreja estilística, la qual es pot explicar pel fet que formes que tradicionalment han estat estereotips o marcadors perden aquesta valoració a causa de la poca fermesa de la norma interna.

Una pregunta interessant és quins d'aquests elements poden entrar en la codificació. Els estereotips, no; si hi entren han d'anar amb una marca lexicogràfica que els identifiqui.⁶ Els indicadors, sí (per exemple, *tatà* és al *DIEC*). Els marcadors deuen ser trets només remarcats pels experts, com per exemple el cas dels sentits impropis d'alguns mots, com ara la confusió de *escaure/escaure's*. D'altra banda, cal no perdre de vista que són conceptes no estàtics: una forma pot passar d'un estadi a un altre.

Identitat local. Labov (1983: 368-369) la creu rellevant com a variable social. En català està molt lligada a les divisions administratives del domini lingüístic. Hi ha reaccions davant de certs aspectes de la codificació acadèmica institucional, la qual no és completa i es veu substituïda per codificacions particulars amb més o menys prestigi (Acadèmia Valenciana de la Llengua, Generalitat Valenciana, Albert Jané, Josep Lacreu, llibres d'estil, Francesc de Borja Moll, Manuel Sanchis Guarner, Josep Ruai, Joan Solà). Per tant, en la compleció de la codificació caldria seguir sempre que fos possible el model de codificació de registre unitària pluralista plural ja esmentat.

c) *Conceptes labovians pertinents en la realització o vehiculació*

Canvi des de dalt / canvi des de baix. Labov (1994: 78) caracteritza el *canvi des de dalt* com segueix:

«*Changes from above* are introduced by the dominant social class, often with full public awareness. Normally, they represent borrowing from other speech communities that have higher prestige in the view of the dominant class. Such borrowing do not immediately affect the

6. Per a una anàlisi aprofundida de la importància dels estereotips, veg. MAS (2008).

vernacular patterns of the dominant class or other social classes, but appear primarily in careful speech, reflecting a superposed dialect learned after the vernacular is acquired.»

El *canvi des de baix*, en canvi, és definit de la manera següent:

«*Changes from below* are systematic changes that appear first in the vernacular, and represent the operation of internal, linguistic factors. [...] It is only when the changes are nearing completion that members of the community become aware of them. Changes from below may be introduced by any social class, although no cases have been recorded in which the highest-status social group acts as the innovating group.»

Fins a quin punt l'estandardització lingüística d'una llengua subbordinada és un canvi des de dalt? Els estandarditzadors introdueixen la forma codificada conscientment a través dels canals associats al prestigi i la formalitat (en el millor dels casos coincidint amb la valoració social).

La població n'esdevé conscient? Si es vehicula a través de l'ensenyament, sí; si es fa pels mitjans de comunicació, segurament no sempre. Hi ha un possible problema: la població adulta, per l'axioma de la permutació vernacla (veg. a continuació), pot no interioritzar la forma vehiculada, problema gravíssim en el cas dels mestres i professors (catalanoparlants i no catalanoparlants) donat el seu paper fonamental en la vehiculació de la codificació.

Cal considerar si en tots els plans lingüístics —és a dir, ortografia, morfologia, sintaxi i lèxic— és possible la vehiculació en el mateix grau.

Cal esperar que les formes vehiculades quallin en el vernacle dels parlants? L'estandardització es fa pensant en la comunicació formal. L'oposició entre forma vernacla i la proposada com a estàndard pot ser una oposició entre interferència (*agobiar*) i forma (nova) genuïna (*atabalar*, *aclaparar*) o una oposició entre forma vernacla genuïna (*llavonses*) i forma (nova) genuïna (*llavors*) o no haver-hi oposició.

Pel que fa al canvi des de baix, cal distingir si és un canvi genuí o una interferència.

L'axioma de la permutació vernacle i els models de canvi lingüístic en l'individu i la comunitat. Labov (1983: 271) defineix el primer així:

«Siempre que un dialecto subordinado está en contacto con un dialecto de rango superior, las respuestas dadas en una situación formal de test se desplazan del primero al segundo de forma irregular y asistemática.»

Pel que fa als segons, Labov (1994: 83) estableix de la manera següent quatre situacions d'estabilitat o inestabilitat en l'individu i/o en la comunitat:

	Individual	Community
1. Stability	Stable	Stable
2. Age-grading	Unstable	Stable
3. Generational change	Stable	Unstable
4. Communal change	Unstable	Unstable

Pel que fa al cas 2, hi ha una situació possible en la població escolar: que la forma vehiculada per l'escola (*vaixell*) es converteixi en un cas d'*age-grading* perquè la forma dels adults (*barco*) rebutjada per la codificació no sigui substituïda. En canvi, en la mesura que una forma vehiculada (*bústia*) s'imposi entre aquestes dues poblacions, hi haurà un *canvi generacional*. Quan la distància entre la forma vernacle o la norma interna (sovint vacil·lant) i la vehiculada (no sempre codificada oficialment) és massa gran, sobretot per a la població adulta, hi ha un canvi general (cas 4) no desitjat pels estandarditzadors

Pel que fa a la barreja estilística no sembla agosarat afirmar que no es dona en casos com *vostè/tu*, *fotre* i els anomenats tabús; sí, en canvi, en formes com *aixins* o *llavons*. Cal pensar, en termes de l'axioma de la permutació vernacle, que les primeres són distincions ben arrelades en el vernacle dels catalanoparlants i les segones no?

«*Hipercorrecció*».⁷ Segons Labov (1983: 171) la *hipercorrecció* és

«el hecho de que los hablantes de clase media baja superan al grupo de mayor estatus en su tendencia a usar las formas consideradas como correctas y adecuadas a los estilos formales (con ello estamos ampliando, claro está, el uso habitual de este término, que denota la aplicación desplazada de una regla imperfectamente asimilada).»

La ultracorrecció (restitució d'una forma suposadament correcta o substitució) és un fenomen que pot donar-se previsiblement, sobretot en la població adulta.

Inseguretat lingüística. El concepte d'*inseguretat lingüística* es pot veure en aquest fragment de Labov (1983: 162):

«Los hablantes de clase media baja tienen una gran tendencia a la inseguridad lingüística y por ello tratan de adoptar, incluso en edades medianas, las formas de prestigio utilizadas por los miembros más jóvenes de la clase inmediatamente superior [...] Esta inseguridad lingüística

7. Acostumat a usar el terme *ultracorrecció*, vaig fer una petita investigació per veure si hi havia cap diferència entre els dos termes. El resultat és el que explico a continuació.

No recullen el terme *hipercorrecció* el *DGLC*, la *GEC2*, el suplement (vol. 25) ni el *DLC*. En canvi, segons la *GEC2* i el *DLC*, una *ultracorrecció* és la «interpretació d'una forma correcta de la llengua com si fos incorrecta i *restitució* a la forma que ha estat tinguda per normal. Per exemple, *malalt* és una ultracorrecció històrica per *malaut* < llat. *malehabitu*, a causa de l'analogia amb *alt* < *altu*, pronunciat impròpiament *aut*. També *creuat* per *croat*, *malejable* per *malleable*» [Sense firma.]

Per la seva banda, el *Dling* (1992) remet *hipercorrecció* a *ultracorrecció*. (amb les equivalències espanyoles *hipercorrección/ultracorrección*, i l'anglesa *over-correction*), terme que defineix com la «interpretació d'una forma correcta de la llengua com si fos incorrecta i *substitució* per una forma analògica o més productiva que es considera correcta». [Deu ser el cas, per exemple, de *certificat metge*.]

El *DLC3* (1993), en canvi, remet *ultracorrecció* a *hipercorrecció*, que defineix com a «*creació* d'una forma lingüística incorrecta aplicant criteris que en d'altres casos originen formes correctes [seria el cas de *morit* per *mort*, *colleix* per *cull*?], o fent un raonament correcte a partir de supòsits erronis.[serien els casos de la pronunciació de *Matadepera* amb *e* oberta o de les falses etimologies?].»

Finalment, el *DIEC* fa el següent: defineix *hipercorrecció* com *DLC3* i *ultracorrecció* com el *Dling*. El *DIEC2*, però, remet de *hipercorrecció* a *ultracorrecció* i la defineix com a «*Creació* d'una forma lingüística incorrecta aplicant criteris que en d'altres casos originen formes correctes, o fent un raonament correcte a partir de supòsits erronis».

se detecta en la gran amplitud de variación estilística de la clase media baja; en la gran fluctuación dentro de un contexto estilístico dado, en su esfuerzo consciente de corrección y en sus actitudes fuertemente negativas respecto a la pauta de lenguaje que han heredado. [...] Se les pedía que seleccionasen la forma a su juicio más correcta [...] A continuación se les pedía que indicaran la forma que ellos utilizaban normalmente. El número total de casos en que las dos elecciones diferían constituye el Índice de Inseguridad Lingüística (IIL).»

Aquesta actitud és un obstacle previ per a la vehiculació quan consisteix en una actitud diglòssica respecte del castellà o la varietat central (generalment). Lligada a la crisi estilística, provoca la barreja de formes estilísticament diferents en un mateix discurs. Lligada a l'axioma de la permutació vernacle, pot ser vista com un mal necessari (Lamuela: «revolució estilística») sobretot entre la població adulta que s'alfabetitza en català, però també entre la població escolar, que pot veure com una forma apresada a l'escola no s'utilitza en el món dels adults.

Hipersensibilitat. Una actitud que també pot participar d'aquesta doble característica de causa i conseqüència alhora és la que Labov (1983: 175-178) denomina *hipersensibilitat*. No en dóna cap definició, però es desprèn que és la reacció subjectiva molt exagerada d'un parlant, en comparació amb la d'altres parlants, davant d'una forma lingüística.

Aquesta actitud es pot manifestar davant de les faltes d'ortografia, aspecte al qual l'ensenyament tradicional ha donat un pes simbòlic, o davant l'aparició de nous significats o determinats trets fonètics. Potser l'ideal, almenys en l'alfabetització d'adults seria trobar un punt dolç entre, d'una banda, el respecte al que ja «fan bé» i, de l'altra, el que han de deixar de fer i el que han d'aprendre a fer.

Indicador, marcador i estereotip socials. Cal tenir present que determinades propostes normatives poden estar estereotipades com a arcaïques o «catalanesques» i per aquesta raó poden no implantar-se. Alhora cal no oblidar que la vehiculació reforça sovint certes formes com a estereotips o marcadors.

A TALL DE CONCLUSIONS

L'estandardització del català s'enfronta actualment a una llarga llista de problemes, alguns deguts a la seva condició de llengua subordinada, però d'altres deguts a la situació sociolingüística i cultural general de les societats occidentals modernes en què s'ha de completar. Són unes característiques importants d'aquesta situació el que podríem anomenar una crisi de les normes —ja apuntada per Badia (1977)— i per la importància creixent de la diversitat de models orals en els mitjans de comunicació, en què sembla desdibuixar-se la frontera entre registres formals i informals.⁸

En aquest estat de coses, el conjunt d'axiomes, paradoxes i conceptes descoberts o elaborats per William Labov ajuda a conèixer millor la realitat variada i canviant de la llengua. És importantíssim, per exemple, l'esquema dels models de canvi lingüístic, ja que demostra la importància de l'alfabetització dels joves, però també que cal crear el context favorable perquè, en incorporar-se al món adult, provoquin un canvi generacional a favor de la varietat codificada; és a dir, que els adults siguin almenys receptius a aquesta varietat codificada. També és capital en l'estandardització del català el factor de la identitat local, atesa la fragmentació política i administrativa, però sobretot —i aquest és el problema greu— mental dels catalanoparlants.

La qüestió fonamental és quina és l'actitud més adequada dels organismes estandarditzadors davant d'aquesta realitat. D'una banda, és clar que el corpus de normativa oficial és insuficient per a les necessitats dels usos formals de la llengua. De l'altra, no és menys clar que la urgència de la feina a fer no permet esperar fins que s'obtinguin respostes «fiables» a les qüestions que suscita la teoria laboviana —que sovint es limita a estudiar el canvi lingüístic en comunitats molt reduïdes.

La compleció de la codificació del català demana, doncs, una atenció a la variació interna del català actual i dels canvis que hi hagin quallat de Fabra ençà, atenció que tant la variació com els canvis no han pogut rebre fins ara d'una manera exhaustiva i sistemàtica. Però aquesta atenció no ha de partir de zero, no pot deixar de banda la

8. V. Costa (2007).

tradició de llengua codificada —tant oficialment com particularment—: en aquest sentit, la proposta de Joan Solà d'una actuació conjunta de codificadors, dialectòlegs, lingüistes teòrics i romanistes és una bona manera d'atacar el problema.

L'aportació del labovianisme en aquest context es pot concretar en l'anàlisi de casos concrets de canvi lingüístic que se sospiti que són generals al domini lingüístic: es podria pensar aleshores en anàlisis multivariants estilístiques sobre la variable rellevant per a l'estandardització, amb atenció especial a les actituds d'hipercorrecció, hipersensibilitat i inseguretat o a la possibilitat de normes encobertes o estereotips.

JOAN COSTA CARRERAS
Universitat Pompeu Fabra

BIBLIOGRAFIA

- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1977): *Gramàtica normativa enfront gramàtica descriptiva en català modern*, dins «Treballs de Sociolingüística Catalana», núm. 1, ps. 27-37.
- BÉDARD, Édith i MAURAIS, Jacques (ed.) (1983): *La norme linguistique*, Québec, Govern, Ministeri de Comunicacions. (L'Ordre des Mots).
- CABRÉ, M. Teresa (1993): *Al voltant de la norma lèxica*. Publicat amb el títol *Autour de la norme lexicale*, dins MARTEL & MAURAIS. [Cito a partir de la versió catalana original mecanografiada.]
- COBARRUBIAS, J. i FISHMAN, J. A. [ed.] (1983): *Progress in Language Planning. International Perspectives*, Amsterdam, Mouton; «Contributions to the Sociology of Language», núm. 31.
- COSERIU, Eugenio (1952): *Sistema, norma y habla*, dins *Teoría del lenguaje y lingüística general*, Madrid, Gredos.
- COSTA CARRERAS, Joan (1995): *Els subcodis lèxics estàndard i normatiu*, dins «Anuari de Filologia. Llengua i Literatura Catalanes», [Barcelona, Universitat, Facultat de Filologia], núm. 18, Secció C, núm 6, ps. 37-56.
- (1996): *La teoria laboviana i la norma lingüística*, dins *El nord-occidental entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15-18 de novembre*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, ps. 145-164.
- (1997): *La teoria laboviana i l'estandardització lingüística*, dins *Actes del Congrés Europeu sobre Planificació Lingüística = Proceedings of the Europe-*

- an Conference on Language Planning (Barcelona, 9 1 10 de novembre de 1995), Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1997; «Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana. Documents de Treball», núm. 8, ps. 25-33.
- (2007): *Réflexions sur la diffusion de la norme linguistique catalane*, dins VIAUT, Alain [dir.]: *Variable territoriale et promotion des langues minoritaires*, Pessac, Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine, ps. 287-300.
- DGLC: FABRA, Pompeu: *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Edhasa.
- DIEC: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1995): *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona / València / Palma de Mallorca, 3 i 4 / Edicions 62 / Moll / Enciclopèdia Catalana / Abadia de Montserrat.
- DIEC2: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007): *Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed., Barcelona / València / Palma de Mallorca, 3 i 4 / Edicions 62 / Moll / Enciclopèdia Catalana / Abadia de Montserrat.
- DLC: *Diccionari de la llengua catalana* (1988), 2a ed., Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- DLC: *Diccionari de la llengua catalana* (1994), 3a ed. actual., Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- Dling: *Diccionari de lingüística* (1992), Barcelona, Termcat, Centre de Terminologia / Fundació Josep Trueta.
- ENCREVÉ, Pierre (1976): *Labov, linguistique, sociolinguistique*, dins LABOV (1976 [1972a]).
- FABRA, Pompeu (1924): *L'obra de depuració del català*, dins VALLVERDÚ, Francesc [cur.] (1980): *Pompeu Fabra. La llengua catalana i la seva normalització*, Barcelona, Edicions 62; «Les Millors Obres de la Literatura Catalana», núm. 28.
- (1934-1935): MIRAVITLLES I SERRADELL, Joan (1971): *Apunts taquigràfics del Curs superior de català (1934-1935) professat per Pompeu Fabra a la Universitat Autònoma de Barcelona*, Andorra la Vella, EROSA.
- GARVIN, Paul (1986): *La langue standard. Concepts et processus*, dins MARÍ, I.: *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. IV. Àrea 3: Lingüística Social*, Palma, Universitat de les Illes Balears / Fundació Congrés de Cultura Catalana.
- HAUGEN, Einar (1983): *The implementation of corpus planning: theory and practice*, dins COBARRUBIAS & FISHMAN (1983)
- LABOV, William (1972a): *Language in the inner city: studies in the black English Vernacular*.
- (1972b): *Sociolinguistic Patterns*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- (1978): *Le parler ordinaire: La langue dans les ghettos noirs des États-unis*, París, Minuit, 2 vol. Trad. fr. de Labov (1972a).

- LABOV, William (1983): *Modelos sociolingüísticos*, Madrid, Cátedra. Trad. esp. de Labov (1972 *b*)
- (1994): *Principles of linguistic change*, Oxford, Blackwell; «Language in Society», núm. 20. Vol. 1: Internal factors. [Publicats 2 volums dels 3 previstos]
- LAMUELA, Xavier (1992): *Les menes de codificació lingüística: La noció de codificació de registre*, dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida: 1 i 2 de juny de 1991*, Barcelona / Lleida, Institut d'Estudis Catalans / Institut d'Estudis Ilerdencs / Universitat de Lleida.
- (1993): *Teoria della codificazione linguistica*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona. [Exemplar fotocopiats]
- (1994): *Estandardització i establiment de les llengües*, Barcelona, Edicions 62.
- LARA, Luis Fernando (1976): *El concepto de norma en lingüística*, Mèxic, D. F., El Colegio de México; «Estudios de Lingüística y Literatura», núm. V.
- (1983): *Activité normative, anglicismes et mots indigènes dans le Dictionnaire del español de México*, dins BÉDARD i MAURIS [ed.].
- LEHMANN, W. i MALKIEL, Y. [ed.] (1968): *Directions for historical linguistics*, Austin, Texas University Press.
- LÓPEZ DEL CASTILLO, Lluís (1976): *Llengua standard i nivells de llenguatge*, Barcelona, Laia.
- MARTEL, Pierre i MAURIS, Jacques [ed.] (1994): *Langues et sociétés en contact*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag.
- MAS, Josep À. (2008): *El morfema ideològic. Una anàlisi crítica dels models de llengua valencians*, Benicarló, Onada.
- SEGARRA, Mila (1984): *Reflexions sobre la normativa sintàctica actual*, dins *Problemàtica de la normativa del català. Actes de les primeres jornades d'estudi de la llengua normativa*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, ps. 13-36.
- SOLÀ, Joan (1994): *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*, 2a ed., Barcelona, Empúries; «Biblioteca Universal», núm. 65.
- [et al.] [dir.] (2002): *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries.
- WEINREICH, Uriel, William LABOV i Marvin HERZOG (1968): *Empirical foundation for a theory of language change*, dins LEHMANN i MALKIEL (1968: 95-199).